

2088

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

(nas jezik)

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА
Књига XVII, Св. 4

LIBRARY
MAY 20 1971
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
BERKELEY

БЕОГРАД, 1969.

САДРЖАЈ

	Стр.
1) М. Стевановић, Језик у дневној штампи	173—195.
2) Мил. Павловић, Покушај стварања нових термина из астронаутике	196—197.
3) Б. Милановић, Род и број топонима <i>Неменикуће</i> . . .	198—206.
4) Др Егон Фекете, Оскврнавити, оскрнавити, оскрвнавити и слична лексичка образовања у нашем језику . . .	207—230.
5) Љубомир Поповић, Понављање речи ради стилског по- јачавања значења (Свршетак)	231—246.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Живојин Станојчић

БЕОГРАД
1969.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“ — Београд, Вука Караџића 5.

ПОНАВЉАЊЕ РЕЧИ РАДИ СТИЛСКОГ
ПОЈАЧАВАЊА ЗНАЧЕЊА
(Свршетак)

4. Понављање глагола, неких с глаголима
повезаних прилога и глаголских именица

1. *Понављање глагола*: — На семантичком плану понављање глагола се обично интерпретира са *дуго* или *врло дуго*. То значи да се као његова семантичка функција узима означавање дужине, односно дуготрајности глаголске радње. Такво схватање је само делимично тачно. Репетиција глагола је, наиме, заиста повезана са трајањем радње и у неким случајевима стварно доминира утисак о дуготрајности. Међутим, код већине типова понављања глагола обележававање дуготрајности није примарно.¹⁵ У ствари, семантичка функција заједничка свим типовима понављања глагола јесте обележававање настављања, продужавања, трајности процеса.¹⁶ Међутим, ово значење није увек једино, нити је увек доминантно јер продужавање процеса често имплицира друге моменте, који су с њим повезани као узрок, последица, пропратна појава и сл. То могу да буду дуготрајност („дуго“), непрекидност („стално“, „непрестано“), учесталост („често“), интензивност („много“, „јак“), улагање великих напора („из све снаге“ и сл.), заокупљеност искључиво датом радњом („само“) и сл., при чему ће постојање ових секундарних значења и њихова природа зависити како од контекста, тако и од значења самога глагола. То значи да се репетиција тиче квантификативних и других момената који одређују меру и начин вршења глаголске радње.

Предоминантност појединих семантичких нијанси може добити свој израз у начину изговора: наглашен, одсечан изговор истиче интензивност радње, продужен изговор нагла-

¹⁵ То показује и овај пример:
Плаках и плаках, и плакала бих тако дуго да не дође Живан (ЈВ, 150).

¹⁶ То смо већ илустровали примером на почетку чланка (ДБ — К, 57).

шеног вокала — дуготрајност и сл. С друге стране, када се са семантичким диференцијацијама помешају и посебне стилске потребе везане за осликовање субјективних утисака о нарочитој тврђини глаголске радње, као диференцијално обележје јављају се специјални облици понављања, који у односу на асиндетско понављање представљају обележене варијанте; то су синдет с вокалом *и* — за истицање упадљиве сталности или продужености процеса, и употреба речце *ли* иза првог члана понављања — за истицање интензивности радње (нпр. *виче, виче: виче и виче, одн. виче ли, виче*). А експлицитно обележавање појединих нијанси значења постиже се употребом одговарајућих прилога и израза уз поновљени глагол; примери:

Учитељ с в е м и с л и, м и с л и п а о н д а (. . .) (Вј. Калеб, Новеле, Загреб, 1946, 81). — Музикаш Јожица с в е п у ш и и п у ш и н а д е б е л о (АК, 272). А о н с в е ј е д н а к о с ј е д и и с ј е д и з а м и ш љ е н, о д с у т а н (ВК, 152). — У в и ј е к ј е р а д и о и р а д и о (АК, 263). — И с к а к а л а ј е и с к а к а л а д а љ е (ВК, 391). — А ј а х р л и м н е к а к и м д у г а ч к и м п о д р у м и м а. Б е з к р а ј а и к о н ц а с у, а в и д и м и с е к а н о д а ј е п о д р у м н а ш е г а с е о с к о г а у ч и т е љ а, с а м о д а с е д у љ и и д у љ и у н е и з м ј е р е н о с т (АК, 59—60). — О в и с е љ у д и р и ј е т к о ш а л е, с а м о р а д е и р а д е и г л е д а ј у н и ј е м о п р е д а с е (ВК, 151). — З а б о р а в и о ј е д а с е к р с т и и м о л и б о г у, с а м о ј е г л е д а о, г л е д а о . . . (СР, 49).

Потреба за експлицитношћу може добити свој израз и употребом аналитичког појачавања процеса, при коме се — као што ћемо видети мало касније — не понављају глаголи, него поједини прилози.

Поред семантичке, понављање глагола има и стилску функцију — да истакне моменте везане за трајност глаголске радње, односно говорников став о њима. Само у појединим случајевима понављање се јавља као мање-више неекспресивни обрт, чија је функција обележавање трајности без неког нарочитог истицања.

Понављање глагола среће се првенствено у независним реченицама, пошто је најчешће везано за главну радњу, док

је у зависним реченицама ретко. Уз то, овакво понављање употребљава се само у потврђеним реченицама јер се односи на *вршење* процеса.¹⁷

Асиндетско и синдетско понављање: — Основна функција асиндетског понављања састоји се у истицању продужавања, настављања радње, што се семантички, зависно од конкретног случаја, може интерпретирати са *стално, непрекидно, даље* и сл. Поред тога, могу бити имплицирани и друге, већ споменуте семантичке нијансе, од чега ће зависити начин изговора понављања. Ево примера за асиндетску редупликацију:

Па грли, љуби, љуби (АШ, 154). — Госпођа Сида слуша, слуша песму (СС, 165). — Па изгледа као да је у огромним туђим чизмама, у које сав *пропада, пропада* (ММ, 278). — Само кад га [покојника] понеше из куће а баби заигра доња усна *дриће, дриће* (ЛЛ, 92). — Лешкари на кревету, тури руку преко очију, па *сања, сања* (ЛЛ, 218). Све само једна бијела завјеса, низ коју се *циједе, циједе* црвени млазови из здравих, крепких, за живот још способних људи (АС, 121). — Кад се освијести, продрмат ће пола свијета. И сад га већ *дрма, дрма...* (ИД, 96). — Одушевљавао се Котлић и у заносу махао кратким рукама, додиривао Галоњина прса, *говорио, говорио* (ВК, 247). — Зачас се начини читава гужва. Сваки дочепа шта му паде шака, па *удри, удри!* (МГ, 73).

Поред редупликације, јавља се и асиндетска трипликација, која је обично условљена емоционалним и емфатичким разлозима, а уз то је погодна и да створи утисак о силини и дужини глаголске радње. Примери:

А гости се *чуде, боже, чуде, чуде!* (МГ, 115). — Падох у изби својој на земљу — и *плаках, плаках, плаках* од мрака до зоре (АШ, 259). — *Играги, играги, играги* — основни су услови за једног тенисера (П, 9. I 1970, 12). — Шта би, *укратко по вашем мишљењу, требало*

¹⁷ Понављање глагола ради инсистирања на невршењу радње, какво имамо у примеру:

Нема је [лађе] па нема! рече казанџија љутито (ЛЛ, 244), иако је доста блиско понављању ради појачавања, ипак пре спада у напред поменуту емфатичку репетицију.

учинити да бисмо ефикасније пословали? — *Радити, радити, радити!* (НИН, 24. III 1968, 6).

Функција синдетског понављања је унеколико друкчија од функције асиндетског. Оваквим понављањем се, наиста, не само истиче трајност процеса, него се износи и говорников утисак да су настављање, продужност или непрекиданост процеса упадљиви, необични или чак прекомерни, што значи да је синдет по свом стилском ефекту близак понављању употребљеном за интензификацију појмова и за појачавање интензитета особине. Примери за синдетску репетицију:

А у златној ауреоли модре, свилене висине *везе и везе* шева златно цвркутање (АГМ, 106—107). — У сугтини оно личи на налакћено чекање у прозору неке сеоске грађанке, која меланхолично *чека и чека* некога да прође пustom улицом (ВП, 29). — Часови пролазе, вода *тече и течe*, мисли с њима (АЦ, 269). — Дјед само забио главу међу рамена, па онако залеђен и смрзнут *трчи и трчи* (ИД, 101). — Тамне се очи жаре као бијесном псету, па се *врте и врте* (АШ, 129). — *Пио је и пио* нудећи свакоме наоколо (ВК, 76). — Прођох мимо ње два-три пута у тешким мислима, она *чаврљаше и чаврљаше* са класичним чиновничким егземпларом (АГМ, 103). — Затрнуо је и испружио растворену шаку, као да је љубак пред њим... но док је лијечник *говорио и говорио*, ипак је дошао к себи (ДШ, 103). — Тврда, укочена и чекињаста, она је под корацима *шуштала и шуштала* неким сухим, но и металним звуком (АЦ, 89).

Поред настављања дуративних радњи, овако се може истаћи и настављање радњи које се врше у навратима. Ту се поред значења „стално” развија и значење „(врло) често”. Примери:

Тата ти је *говорио и говорио*: раскини са Ђулафалвијенцима (ВП, 110). — Млада је жена већ сада о томе мислила, зато што је њезин муж *говорио и говорио* да им дјетета више од једног не треба (ДШ, 119).

За разлику од асиндета, код кога провлађује презент, синдет је често везан и за перфект. Уз то, код синдета је три-

пликација сасвим ретка: ми смо нашли само ова два примера:

Безбројни цврчци у грању, пијани од сунца, *цврче, цврче и цврче* (Т. Ујевић, нав. дело, 175). — Па *цркавам, цркавам и цркавам* под све већом и већом пирамидом гроба смрти, срамотне гладне погибије (АГМ, 198).

Стилски ефекат понављања глагола врло често се комбинује са ефектом наредних реченица, и то најчешће напоредних, било на тај начин што се следећом реченицом употпуњава експресивност понављања, било тиме што понављање припрема и појачава ефекат идуће реченице и тако доприноси изражајности и живости причања (приповедања).¹⁸ Од већег броја оваквих случајева ми ћемо се зауставити на најкарактеристичнијим типовима.

Потреба за експресивним представљањем процеса — нарочито када се ради о силини или непрекидности радње — не ограничава се увек само на употребу понављања, већ добија свој израз и у наредној реченици, која сликовитим конкретизовањем процеса, описивањем других аспеката ситуације или изношењем пропратних говорникових утисака допуњава ефекат репетиције, развија га и још више истиче. Примери:

Псује газда Рака, *псује* — ама не оставља, што кажу, ни миша у дувару! Разлеже се псовка по свом селу (МГ, 125). — *Трч'о сам, трч'с*, душа ми изиђе! (ЈВ, 111). — Овако обучена (...) пала сам на кревет, па *плакала, плакала*, мишљах очи ћу ископати (МГ, 99). — Па се *смеје, смеје*, све се тресе (СС, 241). Ал' она, *смеје се, боже, смеје, смеје*, па мислиш све звони сокак од њена смеја! (СС, 100). — Баш онде на врх Превоја потукоше се. *Ломи се, ломи, ломи*, рекао бих, све ће у Содом! (МГ, 154). — А онда дошао у улицу, у којој су се све поворке слиле, претвориле у непресахњиву бујицу, која је *текла и текла*, никад јој краја! (АС, 14).

¹⁸ У таквим везама понегде се јављају неке посебне карактеристике асиндетског понављања — дистантни распоред, знатна употреба перфективних глагола и свођење функције понављања на просто обележавање трајања радње.

Другачији је случај у следећим сложеним реченицама у којима се супротном реченицом износи радња истовремена са радњом поновљеног глагола. Ту је понављање мотивисано нарочито потребом да се нагласи контраст — најчешће концесивног карактера — између продужавања радње означене поновљеним глаголом и (не)вршења радње супротне реченице. Примери:

Ви *чекате, чекате*, а Нова година не долази (П, 31. XII 1969 — 1, 2. I 1970, 13). — *Возимо се, возимо*, а она ретко да реч проговори (ИС — КПГ, 32). — *Певаш, певаш*, а свака нота погрешна! *везеш, везеш*, а сваки бод: те над, те под, те мимо (И. Секулић, *Говор и језик културна смотра народа*, Београд, 1956, 35). — *Пуца, пуца*, али ретко погађа (ДФ — ДС, 251).

Асиндет, са својим истицањем продужавања радње, довољан је за остваривање стилског ефекта међу истовременим реченицама; зато се синдет употребљава само када је потребна нарочита интензификација:

— Ја *брбљам и брбљам* о сунцу и мјесецу, а он гледа нијем преда се (АШ, 146). — *Продавало се и продавало* и опет су све касе биле празне (ИА, 69).

Контраст са израженом концесивном нијанском може постојати и између радње означене понављањем и реченице којом се износи да се упркос вршења те радње није остварио циљ коме се тежило. И овде репетиција служи да се тај контраст истакне, чему још више доприноси и честа употреба синдетске редупликације. Примери:

а) Асиндет: *Нападали, нападали*, али нису дали ни један гол! (П, 27. X 1969, 13). — Милисав ишчекиваше да га, по обичају, зовне, те да пос'о нареди. *Чека, чека* — али не дочека (ЈВ, 33).

б) Синдет: — *Тражили смо је и тражили*, али је не нађосмо (БН — П, 156). — *Тражио је и тражио*, помогла му је и госпођа Милева, али — нигде ципеле (БН — ОД, 101). — А ја *ради и ради*, куцкај, па нисам стекао кућу (ВК, 253). — Ама, да ми зовемо попа (...) нек прочита што. — Та *читао је, Срдане, и читао* (...) па никакве вајде (МГ, 73).

Неколико типова сложених реченица састављени су од реченице са понављањем глагола и друге чијом се радњом окончава, замењује или наставља радња означена понављањем. — У једном случају, та друга радња може бити исказана временском реченицом са (*све*) *док...не*, којом се ограничава трајање радње поновљеног глагола:

а) Асиндет: — Тако се смиривао цар Лазар и чекао, чекао, док није дочекао дан, који се уистину разликовао од осталих (АЦ, 80). — Заноси јој руку и притискује, притискује, све док се њезино дрвце није скршило (ДШ, 112).

б) Синдет: — Што нас подсјећа на жижак који је без уља, па *гине и гине*, док не угасне (ММ, 228). — Па се [таласићи] шире, *разилазе и разилазе*, док не наиђу на обалу (БН — П, 3).

Различите на синтаксичком плану, али семантички сродне са оваквим реченицама јесу саставне реченице у којима стоји или се подразумева одредба *најзад*, *напослетку* и сл. Примери:

а) Асиндет: — Па онда поче смишљати шта да предузме. *Мислио, мислио*, и најзад смислио на једно (РД, 38). — А Марко се *претурао* по гробу, *претурао*, па се већ и мртву човеку досадило (РД, 27).

б) Синдет: — *Мислила је и мислила* како би им доскочила, и напослетку се досетила, славно досетила (СС, 102).

Код оба ова типа ефекат понављања тесно је повезан у целину са ефектом друге реченице, јер се трајност радње означене понављањем (често синдетским) истиче и са *док...не* (а нарочито са *све док...не*), односно са *најзад* и сл.

Репетиција је врло честа у случајевима када радња поновљеног глагола изненада бива прекинута или замењена радњом наредне реченице. Реченица којом се наставља понављање обично је саставна (са сукцесивним односом) или пак супротна, и то првенствено са везником *док* или *кад*, који сугеришу преокрет. Изненадност појаве друге радње често је експлицитно означена са *наједном*, *тек* и сл. примери:

А дјед *гледа* Јалину, *гледа*, па наједном *скочи* (...) (ВК, 240). — Ударе јој сузе, па *плаче*, *плаче*, па опет уједанпут утре очи (ЛЛ, 149). — *Шали се*, *шали*, па истом сједне до мене и каже кроз смјех (И. Андрић, Проклета авлија, Београд, 1962, 141). — *Ходају* тако, *ходају*, а тек се управник замисли (БН — П, 133). — После мало оде, *шушка* са женом, *шушка*, па тек дође и вели (БН — П, 40). — (...) седим ја тако, једно претподне у редакцији и стењем састављајући трговину и обрт (...) *Стењем* ја, *стењем*, док ће тек ући у редакцију један непознат човек (БН — П, 73). — Узме прећу и оно мало рибе, па хајд насипом. *Иде* тако полако, *иде*. Док се обрне пред њим црн поп! (МГ, 155). — Он узе букагије у руке па носи, а опучи сад брже. *Иде* тако, *иде*, док ти њега нека рука дохвати остраг за раме (МГ, 155—156). — Затрча се [нешто црно] право њему, а све веће *расте*, *расте*, кад ал' опет онај црни [поп] као радиш (МГ, 155). — *Идем*, *идем*, а испод церова тумачну ми се нешто бијело и дугачко и лијепо изађе на траву као човјек (МЛ — ЗП, 119).

Овакве реченице се нарочито употребљавају при изношењу поступка појединих личности, као и причању узбудљивих доживљаја. Функција понављања је да припреми слушаоца (читаоца) за обрт који следи. Понављање, наиме, омогућава слушаоцу да се уживи у ситуацију која претходи обрту¹⁹, и истовремено појачава контраст између мирног настављања радње означене поновљеним глаголом и њеног наглог прекидања, а може и да повећа напетост и драматичност причања. При томе тежиште приповедања није на реченици са понављањем, која представља само уводни део, него на наредној реченици, јер се овом уноси у приповедање нови моменат, на који ће се надовезати даље излагање. Због тога понављање често не служи истицању трајности, него само показује да је радња била у току. У говору ово се огледа у чињеници да се чланови понављања тада изговарају без

¹⁹ Томе служи и историјски презент, који се овде доста употребљава.

икакве паузе и често убрзаним ритмом.²⁰ Ово се нарочито дешава када је радња поновљеног глагола већ изречене реченицом, односно недвосмислено произилази из ње, као што је то случај у већини наведених примера.²¹ Но и у таквим случајевима кад глагол нема неку нарочиту информативност, понављање ипак задржава своју стилску функцију — да указивањем на радњу не као на факаџ, него као на курзивни процес припреми услове за ефекат обрта који ће уследити. Уз то, на настављању радње може се инсистирати чак и кад је она лишена информативности; то јасно показују следећи примери са трипликацијом:

Све је о другом мислио (...) Ето, све је тако којешта мислио, мислио, мислио, па му тек на једанпут изађе пред очи министар (БН — П, 105). — Обичај је при писању романа да писац поведе читаоце и води их најпре по разним местима кроз разне догађаје, води, води, па тек почне уједанпут новом главом (БН — ОД, 223).

За ову конструкцију је карактеристично да понављање има асиндетски облик и да су чланови понављања често у дистантном распореду. За синдет смо нашли само један пример:

Бик трнео и трнео, па одједном мукну као гром (ИС — КПГ, 62).

Поред бројних случајева понављања глагола несвршеног вида, нашли смо и овај пример са перфективним глаголом:

А он их премери, премери, па тек викне (БН — ОД, 41).

Понављање је типично још у једној конструкцији; ради се о саставним реченицама у којима се понављање налази у првој, а другом се износи радња којом је настављена или замењена радња означена понављањем. Овде, за разлику од претходног типа, нема никаквог преокрета, него радње нормално следе једна за другом, што показује и прилог *онда*, који се често јавља у другој реченици. Примери:

²⁰ Оасуство интонације у писаном тексту отежава интерпретацију оваквих реченица јер се без интонације не може сигурно рећи да ли је функција понављања само да означи курзивност процеса или и да је истакне.

²¹ На то указује и честа употреба прилога *тако*.

И оба брата *шапташе* јој нешто, *шапташе*, па рекоше: (...) (МГ, 134). — О они се почели рвати. *Рвали се, рвали*, онда дједу рвање дојадило (ИД, 102). — Лазар се, кажу *клатио, клатио*, па се окренуо без речи и лако изишао на пут (ДЧ — К, 102). — Стаде пред сина. *Гледа га, гледа*, — па онда тресну о земљу (ЛЛ, 254). — *Пили људи, пили*, па се и потукли (БН — П, 129). — После гледа на чивилук (...) *Гледа, гледа*, и ту се дубоко замисли (БН — П, 108). — А управник донекле *слушао, слушао*, па се после бацио у неке сасвим друге мисли (БН — П, 132).

И овде се углавном ради о приповедању појединих ситуација и догађаја, али нема драматичности. Радња друге реченице је и у овим конструкцијама комуникативно важнија и динамичнија од радње изречене понављањем, али радња прве реченице није ипак у оној мери подређена ефекту друге као код претходног типа. Зато се овде мање дешава да је радња поновљеног глагола већ раније изречена. Но у таквим случајевима и овде често долази до тога да се понављањем само показује — без нарочитог истицања — да је радња трајала извесно време, што се онда одражава и на интонацији и ритму говора. — И за ову конструкцију је карактеристична асиндетска редупликација, а синдет је сасвим редак. За разлику од претходног типа, глаголи (несвршеног вида) највише се употребљавају у перфекту. Примера за понављање перфективних глагола, пре свега неодређено-свршених, има прилично; ту се функција понављања састоји у обележавању или истицању чињенице да су пре свог завршетка радња, односно стање трајали неко време. Уз такве глаголе се обично употребљава прилог *мало*, који се слаже са значењем понављања, а глаголско време је већином аорист.

Промислише, промислише мало, па увидеше да другачије не може бити (БН — ОД, 50). — *Потраја мало, потраја* — он дахну други пут дваред... (ЈВ, 18). — *Размисли мало, размисли*, па ће рећи кмету (БН — ОД, 29). — *Поћуга мало, поћуга*, па опет рече (ЈВ, 177). — *Поћуга мало, поћуга*, па се онда сети (...) (БН — ОД, 66).

Глагол+ли+глагол: — Поред асиндетске и синдетске редупликације, на којима смо се до сада задржали, постоји још један тип редупликације, са нешто другачијим обликом и нешто другачијом функцијом. То је понављање глагола при коме је први члан праћен речцом *ли*. Примери:

Па љутито мотри једног мрава који с напором вуче осушену травку. — Пази га прави капиталист! Вуче *ли*, вуче (ББ, 75). — А господин Милија као завукао кљешта у уста, али уместо кутњака шчепао му душу, па вуче *ли*, вуче (БН—ОД, 85—86). — А Ђак, окружен задивљеним слушаоцима, сав срећан и сјајан, прича *ли*, прича (ББ, 78). — Тражи [Ђак] слушаоце и окретно, слатко, везе *ли*, везе (ББ, 77). — А горе на чүки „шарци“: *штетују ли*, *штетују!!!* (П, 29. XII 1969, 13).

Поред трајности, оваквом конструкцијом се врло експресивно истиче и заокупљеност датом радњом, улагање великих снага и напора у вршење те радње и отуда и њен велики интензитет. Овакво понављање, дакле, има специфичније значење од досад описаних (отприлике, зависно од глагола, „из све снаге“, „јак“ „силовито“, „мног“, „само“ и сл.). За овај обрт је типична употреба несвршених глагола у презенту. Чланови редупликације су обично у контактном распореду; но ево и један пример са дистантним:

У Радојке *бије ли* срце, *бије* (ЛЛ, 182).

2. Аналитичко појачавање процеса: — У одељку о појачавању интензитета особине навели смо већи број примера за понављање прилогâ, и то најчешће прилогâ у служби глаголске одредбе. Употреба тих прилога, међутим, није могла бити замењена понављањем глагола (тј. синтетичким појачавањем процеса), чак и кад би се допустиле мање семантичке и стилске разлике. Има, међутим, један низ прилога чије је значење такво да поновљени у вези са глаголом остварују ефекте синонимне, ако не једнаке, са понављањем глагола. То значи да се таквим прилозима не интензификује прилошка особина сама за себе, него се, у ствари, на аналитички начин интензификује цео процес.²²

²² Од осталих прилога они се разликују и по честој употреби синдета.

Главна разлика између синтетичке и аналитичке интензификације процеса лежи у томе што је прва имплицитна и зато мање прецизна, а истовремено дифузнија и обухватнија јер се уз доминантно значење подразумевају или се могу подразумевати и друга споредна значења. А при аналитичкој интензификацији особина процеса на коју се појачавање односи експлицитно је наведена и тиме издвојена од осталих могућих особина.

Од прилога који учествују у аналитичком појачавању процеса једино *дуго* има већу фреквенцију, што се може објаснити потребом да се истакне дужина, а не само настављање процеса. Но код овог прилога потребно је начинити извесну дистинкцију: — Као средство аналитичке интензификације прилог *дуго* се употребљава када, као квантификативни детерминатив, одређује начин вршења глаголске радње. Примери:

а) Асиндет: — Он гледаше *дуго, дуго*, за њом (АК, 284). — *Дуго, дуго* сам посматрао Бијели Град (АГМ, 13). — И он губи свест у паћеничком уживању које *дуго, дуго* траје (ДБ — К, 55).

б) Синдет: — *Дуго и дуго* трајаше та молитва (АК, 266). — То је Шаца тако мило било да је сав блажен и пресрећан *дуго и дуго* мислио на Јулу (СС, 233). — Базао је *дуго и дуго* (ВК, 71).

У таквим случајевима прилог *дуго* се интензификује и у сложеним реченицама за које је карактеристично понављање глагола, нпр.:

И довели су га (...) у полумрачну собу неком још мрачнијем чиновнику, који је (...) сједио згурен за столом пуним аката и *дуго, дуго* пиљио у старца, док се најпослије није подруљиво насмјехнуо (АЦ, 64). — Вртили се, скакали, летјели *дуго и дуго*, када нас изненада прекину јавк и лелек међу играчима (АК, 133). — Мислио је *дуго и дуго*, па није могао за Милоја наћи боље прилике (ЈВ, 43).

Глагол овде увек стоји у несвршеном виду, а реченица је, као што је то случај и код понављања глагола, потврдна. — Кад, међутим, прилог *дуго* није уско везан за глагол него,

као квантификативна временска одредба одређује целу реченицу, онда се мање ради о аналитичкој интензификацији процеса, а више о појачавању интензитета особине о коме је било речи код понављања прилога. Зато је разумљиво што се у таквим реченицама могу употребити и глаголи који се иначе не интензификују и што реченица може бити и негативна. Уп.:

а) Асиндет: — Те се крв *дуго* — *дуго* још неће испрати са тог места (ВП, 74). — И *дуго*, *дуго* још после тога он је био наш јунак, наш недозвољени идеал (ЛЛ, 281).

б) Синдет: — Густа тама пала на земљу, а *дуго* и *дуго* није се повратио роџак кумординар (АК, 120). — *Дуго* и *дуго* остадоше у свијету (АК, 255). — Већ те *дуго* и *дуго* не видјех (АК, 282).

Настављање процеса добија свој експресивни израз у виду понављања прилога *даље*.²³

Пушкинов програм испуњаваће се у Русији *даље* и *даље*, непрекидно (ИС — МН, 127).

На непрекидност продужавања процеса указује се, експресивно, удвајањем прилога *стално*, *увек*, *вазда* и сл.:

Тако ми је сада неугодно, да *вазда* и *вазда* буљиш у њих [књиге] (АК, 324). — Но *вазда* и *вазда* лебдела си ми ти пред очима (АК, 335—336).

Кад се ради о процесу који се врши у навратима срећемо две врсте аналитичке интензификације. Једна се тиче настављања, обнављања радње и постиже се прилозима *изнова*, *опет* и сл.; примери:

Та је теорија одавно пропала, али је ми увек *вскрсавамо изнова*, *изнова*, *изнова*. (П, 12. XI 1968, 9). *Дуго* сучу *опет* и *опет* одлазили (МЛ — ЗП, 20—21).

²³ Но понављање овог прилога често се јавља у оквиру понављања целе елиптичне реченице и тако *даље*. Нпр.:

И ја отпочнем. Уредим којекако ствари. Извадим неколико књига и нареџам на сто. Болесницима одредим извесно доба дана кад сам код куће, *итд.*, *итд.* (ЛЛ, 89). — И већ сви знате шта таква тринаеста љубав доноси: ситне приходе — крупне расходе; ситну жену и крупну децу и тако *даље*, и тако *даље* (БН — П, 164). Ту се ради о истицању бројности појмова, догађаја и сл. чије је навођење замењено употребом *итд.*

Друга врста се састоји у истицању учесталости такве радње понављањем прилога *често*:

И уздисао си *често, често* (БН — П, 46).

И интензивност радње може бити истакнута на аналитички начин:

Јаблан стоји поносито на мејдану и рече, а планински врхунци *силно — силно одјекују* (ПК, 43). — Онда тешко уздахну, опет се подними и нешто се *дубоко, дубоко* замисли (ПК, 76). — Еле, насетова их *много и много* (МГ, 163).

У оваквим реченицама уз интензивност се подразумева, чак и код глагола свршеног вида, извесно трајање глаголске радње, и ту је понављање прилога синонимно са понављањем глагола.²⁴ То, међутим, није случај у реченицама као што је:

(...) и он се *много, много* променио... (СР, 70).

Споменимо још да се, паралелно интензификацији појмова помоћу понављања бројних именица, овде може навести интензификација помоћу понављања именица које значе временске јединице (*сат, дан, година* и сл., в. стр. 131) употребљених као глаголске квантификативне одредбе. И ту је интензификована дужина радње, као и код понављања прилога *дуго*, али је та дужина одређена значењем поновљене именице.

3. *Понављање глаголских именица*: — Процесуално значење садржи се и у семантици глаголских именица. Зато је разумљиво што се и код њих — мада ретко — среће понављање које, као и код глагола, има функцију да на експресиван начин истакне субјективни доживљај настављања процеса, а ово настављање, опет као и код глагола, може бити праћено и другим семантичким нијансама (интензивношћу и сл.). Примери:

Што бијеш онако *баке*? Пробох данас онуда [поред школе] а оно *врисак, врисак*, рекох нико не оста жив! (МГ, 137). — Како се сви намештају [на колима],

²⁴ Упореди са примером ПК 76 следећи пример:

Кад Радојка после све исприча дједи, он се *замисли, замисли*. Најпосле мрдну обрвама (ЛЛ, 177).

гледају је ли он добро, и онда — *кас, кас, кас!* (ЛЛ, 281).
— Пас некако кроз жицу провалио у клетку, а срна онда излетела, па *трком, трком...* (ВК, 298).

Оно што је потребно посебно истаћи, то је да овакве именице најчешће имају функцију елиптичних реченица — истина не увек истог типа — што такође утиче на појаву понављања.

Од структурних карактеристика навешћемо, на основу нађених примера, да је типична асиндетска редупликација, која је довољна за постизање одређених ефеката, а да се појачана експресивност постиже утрајањем. Глаголске именице стоје у једнини, а у ком падежу — то зависи од типа елиптичне реченице.

*

* *

ПРЕГЛЕД ПОНАВЉАЊА ПО КАТЕГОРИЈАМА РЕЧИ²⁵

Категорија речи	Типични облик понављања	Пример	Карактеристична функција
Именице (заједничке, градивне, бројне)	Синдетска редупликација	<i>гомиле и гомиле брашно и брашно</i>	Експресивно нумеричко, одн. квантитативно појачавање појмова
Именице у функцији елиптичних реченица са процесуалним значењем	Асиндетска редупликација или трипликација	<i>Концерџи, концерџи.</i>	Истицање низања, дефиловања, нагомилавање појмова, одн. настављање процеса везаних за те појмове
Именице у елиптичним реченицама за описивање околине, предела и сл.	Асиндетска трипликација	<i>По острву борови, борови, борови.</i>	Истицање концентрисаности и распрострањености датих појмова
Глаголске именице у функцији елиптичних реченица	Асиндетска редупликација	<i>Врисак, врисак.</i>	Истицање трајања, продужавања, силине и сл. процеса означеног именицом
Описни придеви — у позитиву	Асиндетска редупликација	<i>велики, велики</i>	Експресивно појачавање особине

²⁵ У следећој табели термин „синдетски“ увек се односи на везник *и*; где није друкчије назначено, чланови понављања стоје у контактном распореду.

Категорија речи	Типични облик понављања	Пример	Карактеристична функција
Описни придеви — у компаративу	(<i>све</i> +) синдетска редупликација	(<i>све</i>) <i>већи и већи</i>	Исказивање прогресивног појачавања одн. низања појмова са све јачим степеном дате особине
Придеви <i>нови, други</i> и <i>другачији</i> + именица	(<i>све</i> +) синдетска редупликација	(<i>све</i>) <i>нови и нови</i> + именица	Исказивање низања појмова означених именицом
Придеви <i>многи</i> (и <i>иолики = многи</i>) + именица	Синдетска редупликација	<i>многи и многи</i> + именица	Аналитички тип експресивног нумеричког појачавања појмова
Прилози изведени од описних придева — у позитиву	Асиндетска редупликација	<i>далеко, далеко</i>	Експресивно појачавање прилошког значења
Прилози изведени од описних придева — у компаративу	(<i>све</i> +) синдетска редупликација	(<i>све</i>) <i>даље и даље</i>	Означавање прогресивног појачавања значења
Прилози за интензитет + придев или прилог	Асиндетска редупликација	<i>врло, врло</i> + придев или прилог	Експресивна аналитичка интензификација особине
Прилози <i>дуго, даље, често, ојей, много</i> и сл.	Асиндетска или синдетска редупликација	<i>дуго (и) дуго</i> + глагол	Експресивно аналитичко појачавање процеса
Прилог <i>много</i> + заједничка или градивна именица	Асиндетска или синдетска редупликација	<i>много (и) много</i> + именица	Аналитички тип експресивног нумеричког или квантитативног појачавања појмова
Количински прилози <i>много</i> и <i>мало</i> у компаративу + именица	(<i>све</i> +) синдетска редупликација	(<i>све</i>) <i>више и више</i> + именица	Прогресивно повећање или смањење броја (количине) појмова
Глаголи (поглавито несвршени)	Асиндетска редупликација	Он <i>ради, ради,</i>	Истицање трајности процеса глаголске радње
Глаголи у неким саставним и супротним реченицама	Контактна или дистантна асиндетска редупликација	Он <i>ради</i> (тако) <i>ради</i> , па наједном ...	Истицање или само обележавање трајност глаголске радње
Глаголи	Синдетска редупликација	Он <i>ради и ради</i>	Експресивно појачавање трајања, продужавања, сталности глаголске радње
Глаголи	Редупликација са речцом <i>ли</i> иза првог члана	Он <i>ради ли, ради</i>	Истицање интензивности глаголске радње

Љубомир Појовић